

Шкільна бібліотека

Альбер Камю

Чума

Роман

Харків
«Фоліо»
2020

Якщо зображувати одне тюремне ув'язнення припустимо на прикладі іншого, то припустимо також і зображувати будь-який предмет, що існує в реальності на прикладі повної вигадки.

Даніель Дефо

I

Цікаві події, що описані в цій хроніці, відбулися 194... року в місті Оран. Але всі переконані, що цього не мало статися в такому місті, адже ці події для такого міста надзвичайні. На перший погляд, Оран — звичайнісіньке містечко, така собі французька префектура на алжирському узбережжі.

Варто зазначити, що саме місто досить негарне. Лише з часом помічаєш, що відрізняє його від безлічі таких самих торгових містечок по всьому світу. Як, приміром, можна описати, місто без голубів, без дерев і садів, де не почувеш ані розмаху крил, ані шелесту листя, — словом, місто без особливих прикмет? Про зміну пори року дає знати лише небо. Навесні лише повітря стає іншим, а торговці привозять з передмість квіти у кошиках і продають цю весну на ринках. Улітку сонце спалює і без того пропечені оселі та покриває стіни сіруватим попелом. Тоді жити можна лиш у затінку зачинених віконниць. Восени ж усе потопає в бруді та сльоті. Гарної погоди годі й чекати до зими.

Найкращий спосіб познайомитися з містом — це придивитись, як тут працюють, як тут кохаються і як тут умирають. У нашому маленькому містечку — мабуть, через його клімат, — усе це щільно переплелось і робиться у метушні

з незмінною байдужістю. Люди прагнуть тут бодай якось побороти нудьгу, тому намагаються завести собі хоч якісь звички. Наші обивателі багато працюють, та робота цікавить їх виключно як джерело прибутку. Їх насамперед цікавить торгівля, і головним чином вони займаються тим, що «роблять справи», як вони самі це називають. Звичайно, їм не чужі й прості радощі: вони люблять жінок, кіно, а також морські купання. Але будучи розважливими, вони залишають для цих задовольень вечір суботи та неділю, намагаючись використати інші шість днів для того, аби заробити якомога більше грошей. Увечері, покинувши свої контори, вони у визначений час збираються в кафе, прогулюються все тим самим бульваром або сидять на своїх балконах. Замолоду їхні бажання несамовиті й скороминущі, а в зрілому віці обмежуються товариствами гравців у кулі, бенкетами з друзями чи участю в таких заходах, де можна на карту поставити чималі гроші, і долю цього багатства визначить випадок.

Хтось, певно, скаже, що так живуть усі наші сучасники і що ці особливості нічим не вирізняють Оран з-поміж інших міст. Поза сумнівом, в наші дні вже нікого не дивує, що люди працюють від рання до смеркання, а час, який у них лишився на життя, гайнують за грою в карти та балачками в кафе. Але ж існують міста і країни, де люди хоча б час від часу згадують, що, можливо, в світі існують і якісь інші речі. Загалом, такі роздуми жодним чином не змінюють їхнього звичного життя. Виникає лише здогад, і то вже добре. Натомість Оран — це, вочевидь, місто, де таким здогадам нема місця — тобто це цілком сучасне місто. Отже, нема потреби уточнювати, як тут любляться. Чоловіки і жінки або стрімко пожирають одне одного в тому, що називається «актом кохання», або ж надовго пов'язують себе звичкою бути разом. Між двома цими крайнощами найчастіше середини немає.

Але і це не є чимось надзвичайним. В Орані, як і всюди, через брак часу і нездатність до роздумів, люди вимушені кохати одне одного, не усвідомлюючи цього.

А проте, найбільш незвичне у нашому місті те, з якими труднощами тут пов'язана смерть. Труднощі, мабуть, не дуже влучне слово, і було б правильніше назвати це «дискомфортом». Хвороба ніколи не несе нічого приємного, але бувають міста і країни, де хворого підтримують і де він може дозволити собі якийсь час похворіти. Хворому потрібна турбота, йому треба мати якусь опору, що цілком природно. Але в Орані все вимагає міцного здоров'я: і примхи клімату, і розмах ділового життя, сірість довкілля, короткі сутінки і стиль розваг. Хворий там приречений опинитися на самоті... Що вже говорити про тих, хто лежить на смертному одрі, неначе в пастці, за сотнями стін, що потріскують від спеки, коли тієї самої хвилини все місто, в телефонній розмові чи в кафе, обговорює торгівлю, коносаменти чи облік векселів. І ви зрозумієте тоді, до чого ж некомфортабельною може стати смерть, навіть цілком сучасна, коли вона приходиться туди, де безроздільно панує сухість.

Мабуть, цих відомостей достатньо, щоб створити чітке уявлення про наше місто. Утім, не варто нічого перебільшувати. Треба лише підкреслити, наскільки банальним є це місто та життя в ньому. Але якщо обзавестися звичками, дні починають спливати швидко. Оскільки саме місто сприяє набуттю усіляких звичок, можемо стверджувати, що все на краще. Звичайно, із цієї точки зору життя тут не надто захопливе. Але тут не знають, що таке безлад. А відвертість наших містян, симпатичних та активних, завжди викликала щире повагу в мандрівника. Зрештою, це місто, позбавлене мільовничості, рослинності та навіть душі, починає здаватися містом відпочинку і, зрештою, присипляє. Але заради спра-

ведливості треба додати, що прищепили його до неймовірного пейзажу, що лежить посеред голого плато, його оточують осяяні сонцем пагорби, біля бездоганної своїми обрисами бухти. Лише шкода, що місто збудоване спиною до бухти, і тому моря не видно — завше його доводиться шукати.

Тепер читач розуміє, що ніщо не давало нашим співгромадянам підстав очікувати на події, що трапилися навесні цього року та були, як ми зрозуміли згодом, провісниками низки нещастя, що описані в цій хроніці. Хтось із вас ці події вважатиме цілком реальними, а хтось — цілковитою вигадкою. Але все ж таки хроніст не зобов'язаний занурюватися в ці протиріччя. Його завдання — лише сказати «так було», якщо він знає, що так насправді відбулося, що це стосувалося життя цілого народу і що є тисячі свідків, які можуть, поклавши руку на серце, підтвердити істинність викладеного.

Зрештою, оповідач, з яким читач свого часу познайомиться, не брався б за цю розповідь, якби волею випадку не опинився у вирі цих подій і не назбирав достатньої кількості свідчень. Це і надає йому право виступити в ролі історика. Звичайно, історик, навіть початківець, завжди працює з документами. Вони є і в оповідача: насамперед його власні свідчення, потім свідчення інших, оскільки через свою роль йому довелося вислухати їх, зрештою, документи, що потрапили йому до рук. Він має намір вдаватися до них, коли вважатиме це за необхідне, і використовувати їх так, як йому це зручно. Він має намір також... Але, мабуть, час уже облишити міркування і недовомки і перейти до самої оповіді. Опис перших днів вимагає особливої ретельності.

Уранці шістнадцятого квітня лікар Бернар Ріє, вийшовши зі свого помешкання, спіткнувся на сходах об дохлого щура. Лікар не надав цьому особливого значення, відкинув його носакочеревика і зійшов сходами вниз. Але на вулиці

він замислився, звідки б узятися щурові в нього під дверима, і він повернувся повідомити воротаря. Реакція старого воротаря, пана Мішеля, лише підкреслила, яким незвичайним був цей випадок. Якщо лікареві здохлий щур у їхньому будинку здався лише дивиною, то в очах воротаря це була справжня ганьба. Втім, пан Мішель зайняв тверду позицію: в їхньому будинку щурів немає. І хоч би як запевняв його лікар, що сам бачив щура на майданчику другого поверху, і, найімовірніше, здохлого щура, похитнути впевненість пана Мішеля не вдалося. Він затався. Нема щурів у будинку, хтось, очевидно, підкинув його навмисне. Словом, чиясь кепська витівка.

Увечері того самого дня Бернар Ріє, перш ніж увійти до себе, зупинився на майданчику і почав шукати ключі, як раптом побачив, як у пільмі коридору непевнено рухався великий щур з вологою шерстю. Гризун зупинився, немов намагаючись втримати рівновагу, а потім почав наближатися до лікаря. Знову зупинився, обернувся навколо власної осі, кволо писнув, а потім впав на підлогу, і з його мордочки бризнула кров. Лікар на мить спинив свій погляд на ньому, а потім увійшов до своєї квартири.

Думав він не про щура. Вигляд крові навернув його думкою до своїх турбот. Його дружина, яка хворіла вже рік, завтра мала вирушати до гірського санаторію. Як він і просив, ідучи, вона лежала на ліжку в своїй кімнаті. Так вона готувалася до завтрашньої втомливої подорожі. Дружина усмінулась.

— Я почувую себе чудово, — мовила вона.

Лікар поглянув на повернене до нього обличчя у світлі нічної лампи. Обличчя тридцятирічної дружини, попри сліди хвороби, для Ріє завжди було молодим, мабуть, через цю всепереможну усмішку.

— Спробуй, якщо зможеш, заснути, — сказав Ріє. — Об одинадцятій прийде доглядальниця, і я відвезу вас обох на поїзд, що рушає опівночі.

Він поцілував її трохи спітніле чоло, а вона проводжала чоловіка усмішкою аж до дверей.

На ранок, сімнадцятого квітня, о восьмій годині лікар виходив із будинку, аж раптом його зупинив воротар і поскаржився, що якісь жартівники підкинули на сходи ще трьох дохлих щурів. Мабуть, гризунів спіймали якоюсь величезною мишоловкою, адже вони всі були в крові. Воротар ще якийсь час простояв на порозі, тримаючи щурів за лапи, вочевидь, очікуючи, що винуватці, проходячи повз, зрадять себе якимись злими жартами. Втім, цього не сталося.

— Гарзд, начувайтесь, — промовив пан Мішель. — Я їх ще спіймаю!

Заінтригований цією подією, Ріє вирішив почати обхід з найвіддаленіших кварталів, де мешкали найбідніші його пацієнти. Сміття з тих районів вивозили значно пізніше, ніж із центру міста, і, прямуючи машиною цими вузькими запиленими вуличками, він був постійно вимушений об'їжджати ящики з відходами, залишені на краю тротуарів. Пройдждаючи однією з таких вулиць, лікар нарахував із десятка дохлих щурів, що валялися на купі лушпайок та брудного ганчір'я.

Першого пацієнта він застав у ліжку, в кімнаті, що виходила на вулицю і слугувала одночасно спальнею та їдальню. Хворий був старий іспанець зі стомленим суворим обличчям. Перед ним на ковдрі стояли два горщики з горохом. Побачивши лікаря, хворий відкинувся на подушки, намагаючись звести хрипкий віддих. Дружина принесла йому тазик.

— Лікарю, — звернувся хворий до Ріє, поки той робив йому укол, — а ви бачили, як вони лізуть?